

როლანდ თოფჩიშვილი

ფიქრები ეთნოლოგიის მომავალზე

„კავკასიის ეთნოლოგიურ კრებულს“ წამძღვარებულმა სვეტმა „რედაქტორისაგან“, გარკვეული ფიქრები აღძრა ეთნოლოგიის მომავალზე. ითქვა, რომ ხალხების (ეთნოსების) შემსწავლელ მეცნიერებას პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს, რადგან ის ეთნიკურ (ხალხურ) კულტურასთან ერთად, ხალხებს (ეთნოსებს) შორის ურთიერთობასაც იკვლევს; ითქვა, რომ გზა აქვს გადაკეტილი პერსპექტიული ახალგაზრდების მიღებას და დიდ პრობლემას ქმნის დაუფინანსებლობა.

როგორია, მართლაც, ეთნოლოგიის, როგორც ხალხების (ეთნოსების) შემსწავლელი მეცნიერების მომავალი? მოკლედ და ერთი სიყვით რომ ვთქვათ, მისი მომავალი საერთოდ არ ჩანს! სამეცნიერო ინსტიტუტს ახალგაზრდების მიღების საშუალება ფაქტობრივად არა აქვს (არც უნივერსიტეტს!). პირველ რიგში, ამის მიზეზი დაბალზე დაბალი ხელფასია. საბჭოთა პერიოდში ყოველწლიურად ინსტიტუტს ორი-სამი ახალგაზრდის მიღების საშუალება ჰქონდა. თუ გამოჩნდებოდა სათანადო მონაცემების პერსპექტიული ახალგაზრდა, დარგის მესვეურთა შუამდგომლობით, მეცნიერებათა აკადემია სათანადო თანხებს გამოყოფდა ხოლმე. ახლა აღარავითარი პერსპექტივა არ ჩანს! ამას ემატება მეორე პრობლემა – ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეთნოლოგიის მიმართულება ფაქტობრივად აღარაა! ეთნოლოგიას ანთროპოლოგიით (კულტურული და სოციალური ანთროპოლოგიით) ანაცვლებენ, უფრო სწორედ, უკვე ჩაანაცვლეს! არსებობს მხოლოდ ეთნოლოგიის საბაკლავრო პროგრამა. ესეც იმიტომ, რომ ვერ შექმნიან ანთროპოლოგიის საბაკლავრო პროგრამას, რადგან ამის სამეცნიერო რესურსი და სათანადო სახელმძღვანელოები არაა. სახელმძღვანელოების შექმნას კი ცოდნა და სერიოზული სამეცნიერო რესურსი სჭირდება.

ეთნოლოგიის საბაკალავრო პროგრამიდან სწავლების მეორე საფეხური უნდა ყოფილიყო ეთნოლოგიის სამაგისტრო პროგრამა. ასეთი პროგრამა იყო ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე, რომელიც ჩემი შედგენილი იყო და, ამდენად, ხელმძღვანელიც მე გახლდით. მაგრამ 2018 წლის ოქტომბრიდან ჩემი უნივერსიტეტიდან გამოშვების შემდეგ, ეს პროგრამა გაუქმდა, გაუქმდა იმიტომ, რომ ორმა ძირითადმა პროფესორმა, რომლებიც დღესაც არიან უნივერსიტეტში, უარი განაცხადა (განცხადებით მიმართა უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობას!), წაეკითხათ ლექციები ეთნოლოგიის სამაგისტრო პროგრამაზე. ის მაგისტრანტები კი, ვინც ამ პროგრამაზე ცოდნას ეუფლებოდნენ, დაიფანტნენ – ზოგმა საერთოდ შეწყვიტა სწავლა, ზოგი კი სხვა პროგრამებზე გადავიდა. ასე რომ, ეთნოლოგიის საბაკალავრო პროგრამადამთავრებულებს სთავაზობენ სწავლა ანთროპოლოგიის სამაგისტრო პროგრამაზე გააგრძელონ. ამ პროგრამაზე მიზიდვისას დაინტერესება, პირველ ყოვლისა, ის იყო და არის, რომ სტუდენტს დასავლეთში სწავლის გაგრძელების საშუალება მიეცემა.

მესამე საფეხურიც ანთროპოლოგიის სადოქტორო პროგრამაა. ფაქტობრივად, მომავალი ანთროპოლოგები იმის გამო, რომ არაა საბაკალავრო პროგრამა ანთროპოლოგიაში, არასრულყოფილი, არასათანადო ცოდნით არიან აღჭურვილი. თითქოს გამოსავალი მოძებნეს – მიმართულებას უწოდეს „ეთნოლოგია-ანთროპოლოგია“. მაგრამ ეს მხოლოდ თავის მოტყუებაა! ეთნოლოგია დასალუპადაა განწირული!

შეიძლება ვილაცამ მიგვითითოს – ეს ორი სახელწოდების მქონე ერთი მეცნიერებაა. არაა ეს ასე! ანთროპოლოგია სწავლობს მხოლოდ ჯგუფებს, საზოგადოებებს, ეთნოლოგია კი – ეთნოსებს (ხალხებს). ეთნოლოგია არ შეისწავლის ჯგუფებსა და საზოგადოებებს. ანთროპოლოგია არასდროს არ დაინტერესდება ეთნიკური კულტურით, ეთნოსთა შორის ურთიერთობებით. დაირღვევა, და უკვე დაირღვა კვლევის ტრადიციული

მიმართულება. ეს ყველაფერი არის დასავლეთისადმი ბრმად მიმბაძველობიდან გამომდინარე. დასავლეთის მთელ რიგ ქვეყნებშიც ეთნოლოგიაც არსებობს და ანთროპოლოგიაც; იქ ანთროპოლოგიას ეთნოლოგია არ შეუსანსლავს. ორივე ერთმანეთის გვერდით, პარალელურად არსებობდა და არსებობს. სადაც ეთნოლოგია არაა და მხოლოდ ანთროპოლოგიაა, ეს ფაქტიც, თავის დროზე, იმ ქვეყნებში არსებული ობიექტური ფაქტორების გამო მოხდა. დასავლეთ ევროპის მთელ რიგ ქვეყნებში კაპიტალისტური ურთიერთობის განვითარების გამო, უკვე აღარ არსებობდა ხალხური კულტურა და თუ არსებობდა, გეოგრაფიული ფაქტორების გამო, ის ერთფეროვანი იყო. ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფოს წარმოქმნისას ადგილობრივი ხალხური კულტურები განადგურებული იყო; სხვადასხვა ხალხის კონგლომერატს კი წარსული და ხალხური კულტურა საერთოდ არ აინტერესებდა.

იქნებ სადღაც ვიღაცა ფიქრობს, რალა საჭიროა ხალხის შემსწავლელი მეცნიერება – ეთნოლოგია, როდესაც ძველი ტრადიციები უკვე ქრება და, უფრო მეტი, ხალხი გაქრობისაკენ მიდის? ქართული ეთნოლოგიის მესვეურებმა გიორგი ჩიტაიამ, ვერა ბარდაველიძემ, ალექსი რობაქიძემ, რუსუდან ხარაძემ, სერგი მაკალათიამ, მიხეილ გეგეშიძემ, გიორგი ჯალაბაძემ, თინათინ ოჩიაურმა, ჯულიეტა რუხაძემ და სხვებმა დიდი ენერგია შეაღწესეს მის განვითარებას და ისინი ერთი წუთითაც ვერ წარმოიდგენდნენ, თუ მომავალი თაობა, უფრო სწორად, მომავალი თაობის თითო-ოროლა წარმომადგენელი, დაასამარებდა მას. დარგის ბედს (მისი მოსპობისა, თუ არსებობა-არარსებობის საკითხს) ინდივიდები არ უნდა წყვეტდნენ; ეს საქართველოში მოღვაწე ეთნოლოგთა გადასაწყვეტია.

გამოსვალი არსებობს? შეიძლება ამ საკითხის დადებითად გადანყვეტა – ეთნოლოგია უნდა აღდგეს თავის უფლებებში. ანთროპოლოგიას არ უნდა გადაეყლაპა ეთნოლოგიური მეცნიერება. საქართველოში ყოველთვის იქნება ამ მეცნიერების საჭიროება, პირველ ყოვლისა, იმიტომ რომ ქვეყანაში არა ერთი

და ორი ეთნიკური ჯგუფია. ეთნიკური ურთიერთობების შესწავლას კი დიდი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა აქვს. ასე რომ, ქვეყანას და ქართველ ხალხს სჭირდება ეთნოლოგი – ქართული ეთნიკური კულტურისა და ეთნიკურ ურთიერთობათა მცოდნე მკვლევარი.

თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე კი მოჩვენებითად შეაუღლეს ეთნოლოგია და ანთროპოლოგია და მიმართულებას დაარქვეს „ეთნოლოგიისა და ანთროპოლოგიის“. მაგრამ ეს მხოლოდ და მხოლოდ ფორმალურად. ყველა პროგრამა – საბაკალავრო, სამაგისტრო, სადოქტორო – ერთ სახელწოდებას უნდა ატარებდეს და მასში ეთნოლოგიას სათანადო და წამყვანი ადგილი უნდა ეკავოს. აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას სამეცნიერო სკოლის წყალში გადაყრის უფლება არავის არ უნდა ჰქონდეს. ჩემი თსუ-ში ეთნოლოგიის მიმართულებაზე ყოფნის პერიოდში, 8 საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელო დაწერე. საინტერესოა, ანთროპოლოგიის მიმართულების შემქმნელი რატომ არ ქმნის სტუდენტებისათვის სახელმძღვანელოებს (უნივერსიტეტის პროფესორს სალექციო კურსის შექმნა მაინც არ უნდა უჭირდეს).

კიდევ ერთი საკითხი რჩება, რომელზედაც პასუხისმგებლობა ჩვენ, ეთნოლოგებს გვაქვს. ჩვენს ქვეყანაში მეცნიერების დარგი არსებობდა და არსებობს, რომელსაც ანთროპოლოგია ჰქვია. ესაა სინამდვილეში ფიზიკური ანთროპოლოგია. რას ვუშვრებით ამ დარგს? დღეს ფაქტობრივად, მკვდარია. მკვდარია იმიტომ, რომ ეს სახელწოდება „გაანთროპოლოგებული“ ეთნოლოგების ხელში გადავიდა, მკვდარია იმიტომ, რომ არც ერთი უმაღლესი სასწავლებელი ანთროპოლოგებს (ფიზიკურ ანთროპოლოგებს) არ ამზადებს. რატომ დაივიწყეს მეცნიერების ეს დარგი?

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტში არსებობს ანთროპოლოგიის ლაბორატორია, რომელიც ფაქტობრივად ფიზიკური ანთროპოლოგიაა. ამ დარ-

გის არსებობა აუცილებელია ქვეყნისათვის (ხშირად ჩვენს კოლეგებს სხვა ქვეყნებშიც იწვევენ). ფაქტობრივად, ფიზიკური ანთროპოლოგიის გარეშე წარმოუდგენელი იქნება არქეოლოგიების მუშაობა. ისინი სწავლობენ აღმოჩენილ ძვლოვან მასალას და დათარიღების საქმეში მათ დასკვნებს ხშირად გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს.

ეთნოლოგიის ბედზე საუბარი ფაქტობრივად მოყვა იმას, რომ კავკასიოლოგი ეთნოლოგების სამეცნიერო ორგანო – „კავკასიის ეთნოლოგიური კრებული“ – 60 წლის გახდა. იარსებებს კი ამ სახელწოდების კრებული, ვთქვათ, ათი წლის შემდეგ? იქნებ, ღმერთმა გადმოგვხედოს ჩვენც (ეთნოლოგებს) და საერთოდ, მეცნიერების ორგანიზატორებს! ამ ღირიულ გადახვევას რომ თავი დავანებოთ, მიგვაჩნია, რომ სამეცნიერო საზოგადოება უნდა გამოფხიზლდეს, გააცნობიეროს დარგის მნიშვნელობა, მით უმეტეს გლობალიზაციური პროცესების ფონზე. საკითხის მოგვარება კი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობას ხელენიჭება, ანდა, რატომ არ ინტერესდება აღნიშნული პრობლემით საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია?